

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В РОМАНАХ

Валентин  
**ЧЕМЕРИС**

АРАВІЙСЬКА  
ПУСТЕЛЯ

ХАРКІВ  
«ФОЛІО»  
2016

---

## КОНИК ІЗ ДЕРЕВ'ЯНОЮ НОГОЮ

Коник — комаха із довгими ногами, що стрибає й крилами утворює сюркотливі звуки.

*(Із словника)*

З однією із цих комах — так-так, із довгими ногами, що стрибає й утворює крилами сюркотливі звуки і зветься так поетично — коник, — на півдні України під Маріуполем і сталася якість пригода. На жаль, зла. То назвемо її рахубою. Чи — приключкою. (Недарма ж у нас на Україні кажуть: лихо приключки шукає.)

І воно таки її знайшло. Приключку. Чи — рахубу-пригоду. Бо все у нього не так, як... Ледь було не написав: як у людей, але ж він — мова у нас про комаху, на ймення коник. Довговусий, прямокрилий, має щетинкоподібні антени, більші навіть за нього самого.

Так ось у коника і справді все не так. Наприклад, слухає він не так, як ми, вухами, а... ногами. Ви уявляєте? Ногами! І при цьому має гострий слух. Де ви ще таке бачили? Хоча, як бути точнішим, він слухає гомілками — так зветься частина ноги від коліна до ступні. Там у нього щось на кшталт барабаних перетинок. Себто слуховий апарат, химерно-вигадливий. Чомусь не знайшлося йому місця на голові у коника, як то у всіх. І у нас із вами теж. Тож йому доводиться слухати ногами. Але хоч і на ногах у нього знаходиться слуховий апарат, та й роль свою він виконує справно, тож глухим коника назвати не можна. Він навіть може образитись, коли ви його так назвете.

А ось звуковий апарат у коника теж знаходиться чорт зна де — даруйте! Не в горлі, як у всіх інших, і в нас із вами теж, а — при надкрильцях. Так зветься тверді передні крила в жуків і перетинчастокрилих комах, які захищають м'які літальні крила. До перетинчастокрилих належать мурахи, бджоли, оси, наїзники, пильщики.

Біля основи правого надкрилка у коника є так зване «дзеркальце» у вигляді округлої тонкої прозорої перепонки, оточеної товстою жилкою, яка утворює рамку. А на лівому надкрилку є химерний пристрій, що має дрібні зубчики — він і виконує роль смичка («дзеркальце» слугує при цьому резонатором).

Під час своїх музичних вправ, що їх ми зємо то співом, то сюрчанням-тюрлюканням, коник піднімає і розсовує надкрилки, а потім починає ними вібрувати — рухає туди-сюди. Зубчики смичка труться об рамку «дзеркальця», і починається... Те, що ми й чуємо, коли кажемо: коники сюрчать.

А чуємо ми їх улітку повсюди: на луках, на галявах, у садах. І навіть у своїх дворах. І навіть на тинах. Хоч заглядіти «скрипаля» непросто, адже маскується він дуже вправно.

Тюрлюкає вдень і вночі, часом аж до ранку. А вже коли затихне «останній коник степовий», писав якимось поет Олесь, тоді й вітер ляже на луках спати...

Уранці коники приймають сонячні ванни, лежать де-небудь на сонечку, перевертаються, підставляючи йому боки та ніжачись у сонячному літеплі. А потім починають весело і невгамовно сюрчати.

Так ось під Маріуполем із таким музикою і сталося лихо. Що ледь було не коштувало йому життя. Воно, хоч і маленьке в нього, але дуже-дуже йому дороге. Як і нам із вами.

Але тут треба вам розповісти про Архипа Куїнджі. Ви, мабуть, вже чули таке знамените прізвище — Куїнджі? Та

й хто не знає його картин «Чумацький тракт», «Українська ніч», «Вечір на Україні», «Дніпро вранці» і особливо, а все це — Україна! Україна! — фантастично-неймовірну картину «Майська ніч на Дніпрі».

Народився художник у 1842 році на півдні України в містечку Маріуполь. У сім'ї бідного грека-чоботаря. Назвали його Архипом, а прізвище маленькому грекові (українець він лише за місцем народження, дитинства і юності) дали від прізвиська діда-татарина, адже «куїнджі» по-татарському означав «золотих справ майстер». Себто дід-татарин, на відміну від батька-грека, чоботаря за фахом, був золотарем — те, що в наші часи зветься ювеліром.

Без батька маленький Архипко залишився рано, дуже бідував, а тому, ледь зіп'явшись на ноги, мусив заробляти на проживання. Пас гусей, служив у підрядника на будівництві церкви, потім у продавця хлібом. Майже не вчився, якусь там грамоту перейняв у вчителя-грека та згодом недовго (не вистачило коштів) відвідував міське училище.

Малюванням захопився ще в дитинстві. Не маючи по бідності паперу, малював, на чому доведеться: на стінах, парканах (за що йому часто перепало від власників тих стін та парканів), на якихось шматках обгорткового паперу, і навіть паличкою на піску.

Потім була праця ретушером у фотографів Маріуполя, Одеси, Петербурга, Таганрога. Хотів було якось відкрити власну студію, але... Не знайшов коштів.

Потрапивши до Феодосії в Криму, якийсь час працював у Айвазовського, тоді вже знаменитого художника-мариніста, розтирав фарби. До полотен знаменитий художник його чомусь так і не допустив.

Переїхавши до Санкт-Петербурга, безуспішно — повна відсутність грамоти — намагався поступити до Академії мистецтв. До тієї Академії, дійсним членом якої він згодом стане. Як і членом Товариства художників. І — гор-

дістю їхньою. Чарівна українська природа полонила його, надихнула і обезмертила. Картини його стали знаменитими. Архип Куїнджі буде таким багатим, що з власних коштів платитиме молодим, але бідним художникам, стипендію на прожиття.

Успіх до нього прийде після картини «Татарська сакля в Криму», що експонувалася на академічній виставці 1868 року. А за картину «Осінь бездоріжжя» він отримав звання класного художника (власне, фах учителя малювання). А потім він прийде на батьківщину до Маріуполя — свататись до Віри Кетчерджі, яку давно і вірно кохав. Дочка заможного купця терпляче його чекала, доки він, без гроша в кишені, без знань, із блаґенькою російською мовою пробиватиметься в Санкт-Петербурзі до своєї виплеканої мрії — стати художником.

Після весілля Архип Куїнджі, на той час уже знаний художник, і його молода дружина якийсь час поживуть у Маріуполі, а потім переїдуть до північної столиці Російської імперії, де вестимуть вельми забезпечене життя (на той час бідний греко-татарський хлопець без освіти стане вже добре заробляти).

Так от історія, про яку ми й хочемо вам повідати, трапилась саме тоді, як Архип та Віра Куїнджі після свого весілля жили в Маріуполі. Там вони й познайомилися з коником-калічкою...

День видався напрочуд ясний, сонячний, у світі Божому панувала весняна теплінь. У високому південному небі лінькувато пливли білі хмарки — вічні небесні мандрівниці.

А внизу, на зелених луках, сюрчали невгамовні коники: сюр-сюр... Один, другий... п'ятий... десятий... А може, їх там виспівували сотні, бо світ білий був ними переповнений.

Здавалось, що вони тут сюрчать від самого сотворення світу. І це було так, адже коники — давнього похо-